

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ
«ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ»**

Анотація: Перед сучасною педагогічною освітою постає завдання – формувати гармонійно розвинену особистість з високим національним культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного. Дана стаття присвячена проблемі виховання естетичного смаку як важливого показника загальної культури педагога. У дослідженні розглядається теоретичний підхід до визначення понять «смак», «естетичний смак», «естетична культура особистості» у філософській, психологічній, естетичній та педагогічній площинах. Естетичний смак аналізується як зовнішній вияв розвиненої естетичної культури особистості, який відображає рівень емоційно-естетичної сфери, естетичної свідомості, наявність необхідних естетичних знань, здатність і потребу сприймати та перетворювати дійсність за законами краси, уміння реалізовувати свій естетичний досвід у професійній діяльності.

Ключові слова: педагогічна освіта, естетичний смак, естетичне виховання, естетична культура, педагог, особистість.

Наталія Мамчур

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ
ПОНЯТИЯ «ЭСТЕТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ»**

Аннотация: Перед современным педагогическим образованием появляется задание – формировать гармонично развитую личность с высоким национальным культурным потенциалом, развитым чувство прекрасного. Данная статья посвящена проблеме воспитания эстетического вкуса как важного показателя общей культуры педагога. В исследовании рассматривается теоретический подход к определению

понятий «вкус», «эстетический вкус», «эстетическая культура личности» в философской, психологической, эстетической и педагогической плоскостях. Эстетический вкус анализируется как внешнее проявление развитой эстетической культуры личности, которое отображает уровень эмоционально-эстетической сферы, эстетического сознания, наличие необходимых эстетических знаний, способность и потребность воспринимать и превращать.

Ключевые слова: педагогическое образование, эстетический вкус, эстетическое воспитание, эстетическая культура, педагог, личность.

Nataliya Mamchur

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE CONCEPT «PERSON'S AESTHETIC CULTURE»

Annotation: The goal of the modern teacher education is to form a harmoniously developed person who has high national and cultural potential and developed sense of beauty. This article deals with the problem of aesthetic education as an important indicator of every teacher's general culture. The research presents the theoretical approach of such notions as "taste", "aesthetic taste", "person's aesthetic culture" and examines them in the philosophical, psychological, pedagogical and aesthetic dimensions. Aesthetic taste is analyzed as an external manifestation of developed aesthetic cultural identity, which reflects the level of emotions and aesthetic perception, aesthetic consciousness, the necessity of aesthetic knowledge, ability and need to perceive reality and transform the laws of beauty, ability to realize the aesthetic experience in professional activities.

Keywords: taste, aesthetic taste, aesthetic education, aesthetic culture, the teacher.

Рухаючись до світового визнання, українська національна освіта має забезпечити засвоєння молодим поколінням вищих здобутків світової

науки, культури та інших сфер людської діяльності. Процеси докорінної зміни соціально-виробничих відносин, що відбуваються у нашому суспільстві, вимагають від навчальних закладів високої якості як навчання, так і виховання естетичної культури молоді.

Вагомий внесок у вирішенні проблеми естетичної культури зробили М. Верб, Л. Вишнякова, Н. Волошина, Д. Джола, І. Зязюн, М. Каган, А. Комарова, Д. Кучерюк, Н. Кушаєва, Г. Лабковська, О. Лармин, Б. Лихачов, С. Нікітчина, Н. Овсянніков, Г. Падалка, О. Семашко, В. Скатерщиков, У. Суна, В. Толстих, Л. Хлебнікова, Г. Шевченко, А. Щербо, які доводять, що зовнішнім виявом розвиненої естетичної культури особистості є естетичний смак.

Дослідження естетичного смаку як важливого показника загальної культури особистості досить актуальне на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Саме одвічні ознаки краси людської культури – інтелігентність, освіченість, толерантність, витонченість мистецько-художнього смаку, вишуканість манери та – поведінки стають тими дефіцитами, які не можуть компенсувати економічний та матеріальний достаток, бо тільки у сукупності з першими останні засвідчують цивілізованість нації, народу, держави.

Сьогодні як ніколи, ефективність педагогічної праці в закладах освіти різних рівнів акредитації залежить від якості виховання естетичної культури .

Мета статті – вивчити дефініцію понять «смак», «естетичний смак» та охарактеризувати роль естетичного смаку у вихованні естетичної культури майбутнього педагога.

Виняткове місце серед якостей особистості належить естетичному смаку. Виростаючи із емоційної реакції на сприйняте та його раціонального аналізу, із суспільних поглядів на красу та індивідуальних-психологічних переваг, він засвідчує вихованість особи, її рівень естетичної культури. Нині, коли на молодь спрямований потік різної за

якістю естетичної інформації, численні винаходи технічного прогресу, інтернет-середовище – все це потребує необхідного для сучасної молоді людини бездоганного естетичного смаку як своєрідного орієнтира, який допомагає розбиратися у світі істинних та фальшивих цінностей та спрямовує діяльність особистості до естетичної досконалості. Досить раціональною та проникливою з цього приводу є думка Ф.Шиллера: «З розвиненим смаком, як правило, поєднуються ясність розуму, сприйнятливність почуттів, вільнодумство і навіть достойна поведінка, а з нерозвиненим смаком, як правило, пов'язане протилежне [14, с. 299].

Під час ґрунтовного аналізу відповідної наукової літератури ми дійшли висновку, що просте і зрозуміле, на перший погляд, поняття смаку, постає складним і багатогранним явищем. Через це, очевидно, в науці сьогодні не існує його єдиної дефініції. Будучи предметом дослідження багатьох наук, зокрема, філософії, психології, соціології, педагогіки, як ознака особистості, смак відображає її різнобічні характеристики.

Виходячи з мети нашого дослідження розглянемо тлумачення понять «смак», «естетичний смак» у філософській, психологічній, естетичній та педагогічній площинах.

Слід зауважити, що семантично поняття «смак» має багато значень. В. Даль розуміє смак як «поняття про прекрасне у мистецтвах; почуття витонченого, краси, пристойності для очей; рід, вид, стиль, школа, відмітні властивості художнього твору, як загальна ознака школи чи роду» [3, с. 212]; за С. Ожеговим, смак – це «почуття, розуміння витонченого; схильність, пристрасть до чого-небудь; стиль, манера» [8, с. 77]. Ряд визначень поняття «смак» можна продовжувати, але в загальному, на нашу думку, смак слід тлумачити здебільшого як чуттєвість, здібність, пристрасть, оцінку та інтерес, а також як звичку, певне усталене вподобання.

У загальновизнаному розумінні смаки є однією з провідних філософсько-психологічних категорій, що характеризують людську

діяльність у сфері мистецтва. У філософському тлумаченні смак естетичний – це вироблена суспільною практикою спроможність людини емоційно оцінювати різноманітні естетичні властивості, насамперед відрізняти гарне, прекрасне від потворного, огидного [12, с. 56]. Словник з естетики характеризує смак як «спроможність людини за почуттям задоволення або незадоволення диференційовано сприймати й оцінювати різноманітні естетичні об'єкти, відрізняти прекрасне від потворного в дійсності й у мистецтві, розрізняти естетичне і неестетичне, виявляти в явищах риси трагічного і комічного» [15, с. 42]. Як бачимо, у філософському та власне естетичному розумінні аналізованого явища є деякі розбіжності. Якщо філософи наголошують на суспільному характері естетичного смаку, його обумовленості соціумом, здібності особистості оцінювати естетичне за основними естетичними категоріями, то вчені-естетики обґрунтовують розуміння цього явища через почуття диференційованого сприйняття естетичного та неестетичного в дійсності та мистецтві, підкреслюючи індивідуальну природу смаку.

У психології естетичний смак є найбільш сприятливою комбінацією здібностей чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення, що складає процес чуттєвого пізнання, емоційної вразливості та визначення внутрішніх установок у вигляді потреби. Виховання смаку, на нашу думку, повинно бути ціленаправленим впливом на всі психологічні показники особистості. Завдяки здібностям до репродуктивної та творчої уяви, здатності мислити, темпераменту та інших психологічних особливостей індивіду естетичний смак відрізняється певною мірою осмислення естетичних позицій суспільства та інших людських якостей.

Для того, щоб громадські естетичні переваги були прийняті до активного використання, необхідно їх не просто знати, а і психологічно ними проникнутися. Як слушно стверджує Г. Іваненко, «людина повинна не тільки логічно, раціонально прийняти усталені норми, системи оцінок, але і зжитися з ними психологічно, перевести їх у власний внутрішній

світ» [4, с. 109]. У психології таке явище називається переходом зовнішніх за формою процесів у внутрішні процеси свідомої психічної діяльності [6, с. 191]. Лише за умови осмислення власного взаємозв'язку зі світом естетичний смак може стати суб'єктивною позицією особистості, яка і дозволить встановлювати естетичну цінність предметів і явищ реального життя та їх відображення у мистецтві. Реалізуючись через зміст і форму естетичної оцінки, така здатність характеризує соціальну та психолого-індивідуальні сторони естетичного смаку особистості [7, с. 62].

Досить складна й обумовлена багатьма властивостями педагогічна природа естетичного смаку. У педагогічному словнику під редакцією М. Ярмаченка зазначено, що «естетичний смак – компонент структури особистості, одна з форм її ставлення до довкілля. Відображає уподобання людини і має яскраве емоційне забарвлення. Виявляється у вибіркового ставленні до об'єктів у формі безпосередніх, емоційних реакцій, оцінних суджень. В основі естетичного смаку лежить здатність людини емоційно реагувати на явища природи, суспільного життя та оцінювати їх; формується в індивідуальному досвіді людини. Процес формування естетичного смаку пов'язаний з формуванням ідеалів і переконань особистості. На його розвиток впливають умови життя, професійна орієнтація, культурний рівень людини» [9, с. 58].

На нашу думку, досить вичерпно та стисло розкриває поняття «естетичний смак» Є. Яковлев, який стверджує, що це категорія, котра поєднує в собі естетичний ідеал та естетичне почуття і є сполучною ланкою між соціальним світом, природою й людиною. [16, с. 79].

Педагогічна точка зору проблем естетичного виховання дозволяє інтерпретувати його передусім як реально існуючу можливість послідовного залучення особистості до системи естетичних цінностей. Це важливо тому, що естетичні цінності розповсюджуються у структурі суспільних відносин по-різному. Цьому сприяють засоби масової інформації, твори мистецтва, етнокультурні традиції, побут та ін. Усі вони

здатні у певній мірі передавати наступному поколінню існуючі уявлення та поняття про прекрасне, акумульовані у суспільній свідомості почуття і переживання, пов'язані із виявами краси у сфері природи, побуту, праці, взаємин між людьми, мистецтва, навчання і творчості.

Педагогічний процес зобов'язаний забезпечити належне естетичне виховання, основним завданням і метою якого є підготовка людини до повсякденного сприймання й осмислення естетичних цінностей, які є актуалізованими в сучасній практиці і є необхідними людині.

Результати педагогічних досліджень переконують у тому, що вирішення завдань естетичного виховання особистості має носити послідовний і цілеспрямований характер. Це потрібно для того, щоб необхідні людині естетичні цінності знайшли своє повноцінне розкриття, були глибоко сприйняті і творчо використані в життєдіяльності: праці, спілкуванні, навчанні, творчості.

Дефіцит духовного розвитку молоді, збіднілість естетичних смаків викликає особливу стурбованість у педагогів, адже період юності найсприятливіший для естетичного виховання. Педагогіка естетичної культури покликана виховувати здатність у молодого покоління сприймати і творити прекрасне за законами краси, впроваджувати це прекрасне у всі сфери людського буття – працю, побут, людські стосунки тощо. Ще Тарас Шевченко заповідав: «...поширювати в суспільстві смак і любов до прекрасного – це найчистіша, найблагородніша молитва людинолюбцеві-богові і посилено безкорислива послуга людству» [13, с. 19].

Створення в освіті неперервної системи розвитку естетичної культури особистості має актуалізуючий вплив на формування її духовних цінностей людини. І. Бех наголошує, що у вихованні гуманістичної спрямованої особистості, яка не чинить опору культурним впливам, чільне місце посідає естетика духовності, цим самим утверджуються естетичні переживання, пов'язані з морально-духовною сферою як складовою буття

людини [1, с. 8]. Ми цілком поділяємо думку вченого, адже для засвоєння морально-духовних цінностей вихованець неодмінно має відчувати передусім красиве; здатність до повноцінного сприйняття, переживання і розуміння прекрасного в мистецтві створює в особистості систему уявлень, почуттів, переконань і тим самим посилює потяг до прекрасного.

У наш час чим глибше людина занурюється в сучасні соціальні проблеми, тим більше зростає її відповідальність за збереження минулого, за акумулювання та примноження духовних надбань людства. Естетичний смак визначається як духовна якість особистості, завдяки якій здійснюється духовно-творче, емоційно-образне сприйняття та естетична оцінка світу. Смак не тільки віддзеркалює сучасні норми естетичного, але й закладає основи цивілізованого ставлення людини до світу.

Естетичне виховання являється не тільки засобом всебічного розвитку особистості, але й знаряддям переосмислення суспільних відносин. Воно виховує здатність до творчості, до виявлення ініціативи і самодіяльності. А такі якості потрібні кожній людині, чим би вона не займалася... Наївно гадати, що життя саме все зробить за нас: виховає смак, збагатить емоційний і духовний світ [2, с. 98]. Адже, як зазначає великий педагог В.Сухомлинський: «Виховати людину – означає навчити її бачити та розуміти красу, яка як «своєрідна гімнастика душі» підносить совість, почуття, переконання... Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі відкриваються: істина, правда, добро...» [10, с. 414].

Розгляд та осмислення змісту понять «смак», «естетичний смак» з точки зору філософії, естетики, психології та педагогіки переконує нас в тому, що естетичний смак це – інтегративний компонент естетичної культури особистості, що відображає розвиненість емоційно-естетичної сфери, естетичної свідомості, наявність необхідних естетичних знань, здатність і потребу сприймати та перетворювати дійсність за законами краси, уміння реалізовувати свій естетичний досвід у професійній діяльності.

У широкому розумінні естетична культура особистості – це складне психолого-педагогічне явище, яке обіймає усі сфери людського життя. Педагог, як представник суспільства, здатен проявити себе в ролі активного творця духовно-естетичних цінностей, а головне – активного розповсюджувача естетичної культури свого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1(54). – С. 5 – 28.
2. Букин В. Р. Восхождение к прекрасному / В. Р. Букин // Ленинград, 1979. – 175 с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль // М. : Гос. издательство иностранных и национальных словарей. – 1956. В 3-х томах. Т. 1. – 699 с.
4. Краткая медицинская энциклопедия. В 3-х т. Под ред. Шабанова А. Н. – М.: Советская энциклопедия, Т.1: 1972. – 584 с.
5. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев // Изд. 2-е доп. – М. : Мысль, 1965. – 572 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов // Под ред. Докт. филол. наук, проф. Н. Ю.Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М. : Рус. язык, 1983. – 816 с.
7. Педагогічний словник. /За ред. Ярмаченка М. Д. – К. : Пед. думка, 2001. – 514 с.
8. Сухомлинський В. О. Естетичне виховання і культура почуттів / В. О. Сухомлинськи. // Вибрані твори: У 5 т. – Т 1.
9. Тлумачний словник української мови / За ред. Д. Г.Гринчишина. – 3-є видання, перероб. і доповн. – К. : Освіта, 1999. – 302 с.
10. Философский словарь. Под ред. М. М.Розенталя и П. Ф.Юдина. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Изд-во политической литературы, 1968. – 432 с.

11. Яковлев Е. Г. Эстетика / Е. Г. Яковлев // Учебное пособие. – М. : Гардарики, 2000. – 464 с.

SPY`SOK VY`KORY`STANY`X DZHEREL

1. Вех И. Д. Духовный`j rozvy`tok osoby`stosti: postup u nezvidane / И. Д. Вех // Pedagogika i psy`xologiya. – 2007. – # 1(54). – S. 5 – 28.
2. Буку`н В. Р. Vosxozhdeny`e k prekrasnomu / В. Р. Буку`н // Leny`ngrad, 1979. – 175 s.
3. Dal` V. Толковый` slovar` zhy`vogo vely`korusskogo yazyka / V. Dal` // М. : Gos. y`zdatel`stvo y`nostrannyx y` nacy`onal`nyx slovarej. – 1956. V 3-x tomax. T. 1. – 699 s.
4. Kratkaya medu`sy`nskaya ency`klopedy`ya. V 3-x t. Pod red. Shabanova A. N. – М.: Sovetskaya ency`klopedy`ya, T.1: 1972. – 584 s.
5. Leont`ev A. N. Problemy` razvy`ty`ya psy`xy`ky` / A. N. Leont`ev // Y`zd. 2-e dop. – М. : Мысл`, 1965. – 572 s.
6. Ozhegov S. Y`. Slovar` russkogo yazyka: ok. 57 000 slov // Pod red. Dokt. fy`lol. nauk, prof. N. Yu.Shvedovoj. – 14-e y`zd., stereoty`p. – М. : Rus. yazyk, 1983. – 816 s.
7. Pedagogichny`j slovny`k. /Za red. Yarmachenka M. D. – К. : Ped. dumka, 2001. – 514 s.
8. Suxomly`ns`ky`j V. O. Estety`chne vy`xovannya i kul`tura pochuttiv / V. O. Suxomly`ns`ky`. // Vy`brani tvory`: U 5 t . – T 1.
9. Tlumachny`j slovny`k ukrayins`koyi movy` / Za red. D. G.Gry`nchy`shy`na. – 3-ye vy`dannya, pererob. i dopovn. – К. : Osvita, 1999. – 302 s.
10. Fy`losofsky`j slovar`. Pod red. M. M.Rozentalya y` P. F.Yudy`na. Y`zd. 2-e, y`spr. y` dop. – М.: Y`zd-vo poly`ty`cheskoj ly`teratury, 1968. – 432 s.
11. Yakovlev E. G. Эстетика / Е. Г. Яковлев // Учебное posoby`e. – М. : Gardary`ky`, 2000. – 464 s.